

Elődeink hagyatéka

A zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása¹ –
Muzeológiai jegyzetek

A zentai Thurzó Lajos Közművelődési Központ keretében működő Városi Múzeum több évtizede a nyitott múzeum szerepét kívánja betölteni. A kiállítások megnyitói kívül számos művelődési rendezvénynek, előadásnak ad helyet (NAGY ABONYI 2004: 12). Vidékünk néprajzi kutatómunkájának kibontakozásában jelentős szerepe volt a Garay Ákos-díjas zentai múzeumnak. Az itt tevékenykedő szakemberek mindig fontosnak tartották a folklórkutatást, az önkéntes gyűjtők szakmai felkészítését még a muzeológiai munka rovására is. Ezt példázza, hogy vidékünkön az első néprajzi szemináriumot 1970. június 19-e és 21-e között az újvidéki Hungarológiai Intézet, a zentai múzeum, valamint a munkásegyletem közös szervezésében Zentán tartották meg. A JMMT Kiss Lajos Néprajzi Szakosztálya és a Thurzó Lajos Közművelődési Központ 1991 novemberében indította ismét útjára a megújulás igényét magában hordozó néprajzi szemináriumsorozatot, amely időközben néprajzi tanácskozássá szerveződött újjá.

2003. október 4-én került sor a muzeológia kérdéseinek megvitatására a *XIII. Néprajzi Tanácskozás*on kilenc előadó részvételével. Témája Új lehetőségek a néprajzkutatásban volt (NAGY ABONYI 2004: 1. 78). A tanácskozás kilenc előadója közül hatan adták le kéziratukat a *Létünk* 2004. évi 1. számába. A címlapon az *Új lehetőségek a néprajzkutatásban* címmel jelölt néprajzi tanácskozás kézirat szövegei elé a szerkesztő – kissé furcsa módon – még hat írást szerkesztett be. Így aki muzeológiai kérdésekről szóló tanulmányt keres, nem igazán sejti, hogy ebben a folyóiratban lapozva ilyen írást is talál. Pedig az említett tanácskozás második témája *Újítások, korszerű technikai lehetőségek a néprajztudomány szolgálatában – ki-*

¹ A kiállítás 2013-ban nyílt meg.

állítások, gyűjtemények felújítása címen a meglévő állandó néprajzi kiállításunk felújítása közben időszerűvé vált. Az új kiállítás színvonalának, forgatókönyvének megírása előtt a szakmai tapasztalatcseréknek köszönhetően a felmerülő kérdések megoldási lehetőségeiben eligazítást nyerhettem, a döntések meghozatalához erősítést kaptam ezen és más találkozók alkalmával. Különösen motiválóan hatottak további munkámra Gráfik Imre, Szűcs Judit, Vass Erika és a többi muzeológus kolléga konferencián elhangzott előadásai (GRÁFIK 2004: 1. 81, SZÜCS 107, VASS 122).

Három évtized után időszerűvé vált az addig fennálló állandó néprajzi kiállítás felújítása s egy új múzeumi kalauz készítése egyebek közt azért is, mivel 1989-ben, az állandó kiállítás átrendezésekor a halászlati rész a földszinti nagyteremből az emeleti folyosóra került. A változtatásokra egyrészt azért került sor, mert a felszabadított teremben kiállított új anyagunkkal nagyobb látogatottságot szerettünk volna elérni, hogy intézményünk „élő múzeummá” váljon. Ez az átrendezés átmeneti megoldásnak bizonyult. A kiállított tárgyak nagyobb része szabadon installált, nem üvegvitrinben állt.

A régi kiállítási koncepcióra és a régi kiállítás katalógusára támaszkodva kezdtem meg az új kiállításvezető elkészítését, amelynek szaklektorálását Égető Melinda, a budapesti Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének tudományos főmunkatársa és Bánszky Mária, az újvidéki Vajdasági Múzeum főtanácsosa vállalták. 1971 és 1974 között Égető Melindának² és Solymos Edének³, a bajai Türr István Múzeum néhai igazgatójának, a régi állandókiállítás-részeket leíró tanulmányai szolgáltak alapul a felújított állandó néprajzi kiállításunk kísérőszövegéhez. 1973-ban Kósa László akadémikus, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Művelődéstörténeti Tanszékének tanszékvezető egyetemi tanára, 1972 és 1977

² Égető Melinda (Budapest, 1941–2011) néprajzkutató, muzeológus a budapesti ELTE Bölcsészettudományi Karának Néprajz-történelem szakán szerzett oklevelet. 1967-től a szekszárdi Balog Ádám Múzeum, majd 1971-től a budapesti Néprajzi Múzeum, a Szentendrei Szabadtéri Múzeum munkatársa. Az anyagi kultúrában a földművelés tárgykörével, ezen belül a szőlőműveléssel foglalkozik. 1971 és 1974 között nagyban hozzájárult a zentai múzeum néprajzi gyűjteményének gyarapításához. A zentai Városi Múzeum szemináriumainak támogatója. 1998. június 20-ai, szőlőművelésről szóló, majd 2000. január 15-ei Italfogyasztás a népi kultúrában című néprajzi tanácskozásainkon szakelőadóként vett részt.

³ Solymos Ede (Kalocsa, 1926–Baja, 2008) etnográfus, a bajai Türr István Múzeum igazgatója volt 1950 és 1986 között. Tanulmányait a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Néprajz, ősrégészet, muzeológia szakán végezte (1950). Szűkebb kutatási területe a magyar népi halászlát témaköre. A dunai halászlát nemzetközi hírű kutatója volt. Az 1970-es években hozzájárult a zentai Városi Múzeum halászlati gyűjteményének gyarapításához.

között Bodor Géza⁴, 1977 és 1981 között Klamár Zoltán⁵, 1974-ben, majd 1981 és 1986 között Kulcsár Veronika⁶, 1987-ben Újházi Éva⁷, 1988-tól Nagy Abonyi Ágnes helyi munkatársak végezték a néprajzi gyűjtemény rendszerezését, a kiállításához szükséges kiegészítő gyűjtéseket, a néprajzi tárgyak nyilvántartását, dokumentálását és feldolgozását.

Rajtuk kívül a hosszú évek során különféle szakmai segítséget nyújtottak: Gráfik Imre, a budapesti Néprajzi Múzeum főmuzeológusa, Juhász Antal, a Szegedi Egyetem Néprajzi Tanszékének tanára, Bárh János, a kecskeméti Bács-Kiskun Megyei Múzeumok igazgatója, Knézy Judit, a budapesti Magyar Mezőgazdasági Múzeum főmuzeológusa és Szűcs Judit, a csongrádi Tari László Múzeum igazgatója.

A régi kiállítás 2000 tárgyból állt. A mostanit kutatási eredményekkel gazdagítottuk, s új dokumentumfotókkal egészítettük ki. Állandó néprajzi kiállítási kalauzunk nyolc fejezete közül négynek az alapját a régi állandó kiállítás kísérszövege képezi, melyet az új rendezésnek megfelelően átdolgoztunk, és kiegészítésekkel láttunk el.

A 2004-ben megjelent múzeumi kalauz szakmai véleményezői Égető Melinda (1941–2011) néprajzkutató, a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatóintézetének főmunkatársa és Bánszky Mária, az újvidéki Vajdasági Múzeum főtanácsosa voltak. A múzeumi kalauz, valamint a megnyitóra készített leporelló magyar nyelvű szövegeinek megírásakor Dévaváriné Beszédes Valéria szabadkai néprajzkutató, a mesterségek-

⁴ Bodor Géza (Zenta, 1939–Kecel, 1980) néprajzkutató, 1976-ban a budapesti Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Néprajz szakán szerzett oklevelet. Ő volt a múzeum első néprajzos szakmuzeológusa. A zentai Városi Múzeum munkatársaként a néprajzi gyűjteményt gyarapította az 1971–1975 közötti időszakban.

⁵ Klamár Zoltán (Topolya, 1955–) etnográfus. Jelenleg a váci Egyházmegyei Múzeum muzeológusa. Magyarokanizsán és környékén végzett néprajzi gyűjtései, publikációi tanyákkal, népi építészettel, gazdálkodással, kisiparral, társadalomnéprajzzal foglalkoznak. A zentai Városi Múzeum gyűjteményét rendszerezte 1977 és 1979 között.

⁶ Kulcsár Veronika (Óbecse, 1931–) nyugalmazott konzervátor-restaurátor. 1955-ben került Zentára. A Városi Múzeumban 1961-től főkönyvelő, majd tárgyezelő. A Magyar Képzőművészeti Főiskola Múzeum és Közgyűjteményi Tárgyrestaurátor szakán Budapesten 1980-ban szerzett oklevelet. A múzeumi, néprajzi tárgyak tisztításával, konzerválásával-restaurálásával ekkor kezdett foglalkozni. Korábban a fotótár vezetésével, alkalmi kiállítások rendezésével és múzeumszervező munkával foglalkozott.

⁷ Újházi Éva (Zenta, 1960–) tanár. Az újvidéki Bölcsészettudományi Kar Német Nyelv és Irodalom Szakán szerzett oklevelet. 1981 és 1986 között a Városi Múzeum múzeumpedagógusaként dolgozott. Jelenleg a zentai gimnázium igazgatója.

hez kapcsolódó szerb nyelvű szövegek fordításakor pedig Gordana Pajić valjevói néprajzkutató szakmai segítségére számíthattam. A kiállításra kerülő feliratok – legendák, majd a kiállításmegnyitóhoz készülő múzeumi leporelló – szerb nyelvű szövegének szaklektorálását Bánszky Mária végezte.

2005. évi balesetem miatt több mint félévi munkakiesés után csak 2006-ban folytatódhattak az állandó kiállítás rendezői előmunkálatai. Ettől az időszaktól kezdődően abban az esetben, ha a meglévő kiállításból néhány tárgyat vagy fényképet a felújítás vagy szakmai feldolgozás végett időnként kiemeltünk, ezeket újra vissza kellett helyeznünk a látogatók vagy a média kedvéért, például a szabadkai Pannon Televízió műsorába készülő felvételhez. 2006 végéig elkészültek az új vitrinek Valkay Zoltán műépítész tervei alapján, Törtelyi Róbert helyi asztalos kivitelezésében a Szekeres László Alapítvány támogatásának köszönhetően. Majd elkezdődtek az épületfelújító munkák. Elsőként a kiállítás emeleti termeinek meszelése.

2006 decemberében megnyílt a *Zenta parasztsága és polgársága a családi fotók tükrében* című, a Városi Múzeum fényképgyűjteményéből és a zentai családok albumából való XX. század eleji néprajzi jellegű dokumentumfotó-kiállítás. Ezzel már előkészítettük annak a fotóanyag nagy részét, amelyek ma az állandó néprajzi kiállítás (*Vászontól a kész ruházatig*) kísérő illusztrációjaként szolgálnak (NAGY ABONYI 2006).

A karácsonyi néprajzi kiállítás fotóinak nagyítására 2010-ben kaptunk támogatást a Vajdasági Tartományi Alaptól. 2011 szeptemberében a Nemzeti Kulturális Alap Múzeumi Szakmai Kollégiumánál textilrestaurálási munkálatokra pályáztunk. 2012. május 3-án megkaptuk a cifraszűr és egy női öltözet ruhadarabjainak restaurálására szóló támogatói szerződést. 2012. augusztus 21-én megkötöttük a vállalkozási szerződést a szegedi Móra Ferenc Múzeummal, a lebonyolítóval, Fogas Ottó megyei múzeumigazgatóval és Katkóné Bagi Éva szegedi textilrestaurátorral. Kulcsár Veronikának, a zentai Városi Múzeum nyugalmazott textilrestaurátorának köszönhetően, a fehérhímzéseket restaurált állapotban állíthattuk ki az állandó kiállításon.

A kiállítóterem felújító munkálatait, a Szent István-plébániapalota (műemléképület) régi teraszajtájának és ablakainak cseréjét és a parkettacsiszolást a Magyar Nemzeti Tanács és a zentai Önkormányzat támogatásának köszönhetően tudtuk megvalósítani. Ezek, valamint a kiállítóterem enteriőrjében végzett (világítás, látványrendezés) belsőépítészeti munkálatok a kiállításrendezés utolsó fázisában történtek.

A komolyabb múzeumokban az állandó kiállítások rendezését ma már szakmuzeológusokra és kiállításrendezőkre bízák. Intenzíven dolgoznak

rajta hónapokon, éveken át (hosszabb-rövidebb ideig több-kevesebb fő), többféle profilú szakemberek a kiállításrendező team tagjai. Nem így volt és van ez nálunk, valamint a hozzánk hasonló kis múzeumokban. Mi a kiállításrendezői csapat minimális létszámát akkor sem tudtuk volna elérni, ha a munkába bekapcsoltuk volna a múzeumi osztály összes alkalmazottját. (2004 és 2008 között mindössze hat alkalmazottja volt a múzeumnak: történész-muzeológus, néprajzkutató-muzeológus, könyvtáros, restaurátor-konzervátor, teremőr, takarító. A 2008 és 2013 közötti időszakban ezenkívül még egy néprajzkutató-múzeumpedagógus.) Emiatt a látványtervezői, szakmai és egyéb feladatok is többnyire a kiállítás rendezőjére hárultak. Apró részletekből állt össze az anyag, így végül az állandókiállítás-tervezet megvalósításához nagyon sok segítő hozzájárult.

A kiállítástermek felújítása (ajtó-, ablakcsere, parkettacsiszolás és lakozás) után a színapszis alapján megtervezett kiállításanyag a helyére került. A pannók, posztamensek, falapok újrafestésénél, a kiállítási tárgyak, fényképek felhelyezésénél rendszeresen Borsos István, Sóti Milanka, Tóth Vera, Báló Draginja, Csajkó Elvira, Szabó Magda, Papp Katalin, Papp Tibor, Pásztor István, Hanák Zoltán, Raško Ramadanski és még más önkéntes segített.

A régi kiállításanyagot szétbontottuk, kijelöltük a fontos kiállításegységeket, amelyek teljes egészében megmaradnak a régi koncepció szerint, s melyek azok a tárgyak, illetve kiállításrészek, amelyek kimaradnak, illetve teljesen új kiállításanyagként beemelődnek a felújított, átrendezett és kiegészített anyagba. 1988-tól, amióta kezelem és gyarapítom a néprajzi gyűjtemény anyagát, úgy érzem, hogy az *Amíg a gabona a malomba kerül...* című, az aratást, cséplést, őrlést bemutató kiállításegységet sikerült új képekkel és tárgyi anyaggal jól kiegészíteni. Ez egyrészt annak az eredménye, hogy alaposan megismertem a múzeumi gyűjtemény aratóeszközeit annak idején, amikor e tárgykörből a muzeológusi szakdolgozatomat készítettem. A gyűjteményből hiányzó búzaköteleket, aratódíszeket akkor gyűjtöttem be Tornyosról, s nem is sejtettem, hogy a budapesti múzeumból előkerül egy 1902-ből származó dokumentumfotó a tornyosi puszta aratómunkásairól, amelyen azonos alakú aratókoronát tart a bandagazda.

A szakmai elvárásoknak megfelelően az előregedett papír miatt a kiállítást kísérő fotóanyagot le kellett cserélni. Illetve a legszükségesebbeket fényképeztük át, csak az újonnan beemelt anyagot nagyítottuk fel fotóműteremben, míg az illusztrációként felhasznált, 1 cm vastagságú farostlemezre kasírozott fotót csak megtisztítottuk, felújítottuk. A régi kiállítást kísérő szövegek 1 cm vastagságú farostlemezre voltak kasírozva. Szinte minden tárgyhoz tartozó, a tárgy megnevezését tartalmazó feliratok annak

idején kemény, fehér kartonlapon fekete betűsek voltak, szükség szerint a falra függesztett pannóra ragasztva, illetve háromszögbe összehajtva posztamensre helyezve. A fal színéhez hasonlóan halványsárga márványmintás papírlapra nyomtattuk, „komaplus” falpra ragasztottuk, majd fényes tükrögombbal plexilapot csavaroztunk a négy sarkába, amelyek a legendák pannókra való felfüggesztését is szolgálják.

Az állandó néprajzi kiállítás első pannója az elődeinkről szól, itt emlékezünk meg a múzeum egykori munkatársairól is, akik az első állandó néprajzi kiállítást rendezték, bővítették a múzeum anyagát. Valójában e kiállításrész első illusztrációi Zenta város múltjáról, településtörténetéről, a Városi Múzeum néprajzi gyűjteményének előtörténetéről szólnak, de a többi Tisza menti település népeletéről is tanúskodnak.

A korábbi kiállítás a Tisza vidékén élő emberek gazdasági életét mutatta be: a halászatot, a rideg állattartást, a földművelést, valamint a mezőváros legfontosabb iparágait. Ezen a koncepción keveset változtattunk, hiszen ezek alapján tudjuk bemutatni leginkább, hogyan éltek az emberek ezen a tájon. Módosított kiállításunkban kiemelten hangsúlyozzuk a Tisza jelentőségét, hiszen a folyónak korábban meghatározó szerepe volt e vidék életében. A néprajzi gyűjteményünkben újonnan bemutatott érdekes és értékes tárgyak, képek nagyrészt a 20. század eleji mezőváros életmódját tárják a látogatók elé. Elénk varázsolják az akkori ember otthonát, a paraszti konyha- és szobabelsők hangulatát, néhány hétköznapi tevékenységet, munkaalkalmat, illetve ünnepi pillanatot, s ezt kíséri a válogatott képanyag is. A hosszú évek során kisebb-nagyobb gyűjtemények anyagából, családi s egyéb hagyatékokból sok kiváló néprajzi tárgy került gyűjteményünkbe. A néhai horgosi Varbai Jenő⁸ plébános úr 1968 és 1971 között gyűjtött anyagából például egy tiszafüredi típusú fanyereg, feliratos butellák, csutorák és más cserépedények, a zentai Joca Vujić⁹ gyűjteményéből egy gazdagon hímzett dohányzacskó, több, művészi motívumokkal, versidézetekkel díszített italosedény, valamint karcolással, faragással, festéssel ékesített egyéb mives alkotás.

⁸ Varbai Jenő plébános úr 1906. június 25-én, Óbecsén született. Teológiai tanulmányait Diakováron és Splitben fejezte be 1929-ben. Horgoson szolgált 1951 és 1972 között. 1968 és 1971 között kultúrtörténeti és néprajzi kiállításokat rendezett a Horgoson gyűjtött anyagból. Gyűjteményének nagyobb része, főleg a néprajzi anyag, a zentai Városi Múzeumba, kisebb része a Szabadkai Városi Múzeumba került. 1974. december 13-án hunyt el Szabadkán.

⁹ Joca Vujić nemesi család sarjaként 1863-ban született Zentán. Ismert európai műgyűjtő volt. Elsősorban a szerb nép múltját kutatta. Régi tárgyakat, főként művészi képeket gyűjtött. Gyűjteményének tárgyairól nyilvántartás készült. Visszaemlékezései *Zenta száz évvel ezelőtt* címen jelentek meg.

A kiállításunk anyagát kísérő illusztrációk kétharmada az előző kiállítás anyagában is szereplő farostlemezre kasírozott fotó, valamint néhány régi térkép. Egy részük még a 20. század közepe táján fellendült néprajzi gyűjtés gyümölcse. Az ismeretlen amatőr fényképek között nagyrészt a Pethő István (múzeumi), valamint a Katona Pál készítette fényképeket ismerhetjük fel. A másik fele újabb, kimondottan az állandó kiállításra, az 1970-es években terepen készített fotó. Ezek többsége Stevan Kragujević Štica jó minőségű fekete-fehér fotója. A képek szemmagasságban vagy attól feljebb helyezkednek el a falon.

A zentai múzeum néprajzi kezdeteinek történetéről dióhéjban a kiállítási termünk első pannóján a *Visszatekintés* címszó alatt tájékozódhat a látogató. Múzeumunk történetének első krónikása Katona Pál volt, aki a gyűjtemény létezéséről szóló legkorábbi adatokat Dudás Gyula (1861–1911) *Zenta város története* című kéziratában találta meg.¹⁰ A néprajzi gyűjtemény létrehozása szempontjából különösen Teodor Branovački tanító játszott úttörő szerepet. 1919-ben hunyt el Zentán. Még időskorában is „arany keze” volt, bár autodidakta, mégis igazi mestere volt a fafaragásnak, a szépírásnak. Munkáit sokáig a zentai Joca Vujić műgyűjtő, gazdag földbirtokos gyűjteményében őrizték.¹¹

Ezek az ismert Branovački-kerámiák. A mi gyűjteményünkön kívül őriznek belőlük néhányat a vajdasági, sőt a szerbiai múzeumok gyűjteményeiben és magángyűjteményekben is. Kiállításunkon kiemelt helyet kapott a folyosó elején egy plexilappal fedett, falivitrinben az általa díszített tárgyakból összeállított válogatás, amelyeket az első zentai népi iparművészeti remekek közé sorolhatunk (NAGY ABONYI 2004).

Kiállításunk legrégebbi dokumentuma a *takácséh privilégiuma*.¹² A fésűsmesterek és mézeskalácsosok foglalkozási ágait kiállításunk üvegpolvitrinjében az adai, a moholi és a zentai mesterek szerszámai és munkái képviselik.

A hagyományokat, a népeletet, a lakóházat bemutató rész a Tisza-vidék népi építészetébe ad betekintést, valamint a lakóház, a szoba- és konyhabelső jellegzetes tárgyi emlékeiből mutat be néhány régi darabot. Zenta környékének építészeti sajátosságait fényképekkel szemléltettük. A

¹⁰ Katona Pál: Istorijat muzeja [A múzeum története]. *Kulturni život III*. [Művelődési élet III.] Senta, 1968. (Građa za monografiju Sente 11.) 43.

¹¹ Milivoje Knežević: *Senta*, 1935. 72.

¹² ZTL. F. 001. A 7. számú iratanyag. Az adománylevelek és privilégiumok gyűjteményében őrzik az 1815. augusztus 11-én I. Ferenc József császár által kiadott kiváltságlevelet a zentai takácséh alapszabályairól, valamint a mesterek és inasok jogairól.

„mezőgazdasági munkásházakról” készült fotókat Erdélyi Mór 1910-ben készítette, és azok eredetije a budapesti Magyar Mezőgazdasági Múzeum fényképtárában található. A zentai szegényparasztok konyhájáról készített Erdélyi Mór-fényképeket a berendezett enteriőrt kísérő illusztrációkként használtuk.

Ezekről a fényképekről értekezett Knézy Judit, a Magyar Mezőgazdasági Múzeum munkatársa. Számunkra azért érdekesek ezek a képek, mert már nem szabadkéményes a konyha, hanem a hátsó falnál meszelt, rakott, zárt tűzhely vagy sparhelt (takaréktűzhely) áll vasplattal, sütőrészsel, alul fáskosárral. Mellette asztal és két szék képez étkező- és társalgósarkot.¹³

Ezek a fotók 100×70 cm-re nagyított fekete-fehér fotók, amelyeket 105×75 cm méretű, 0,5 cm vékony fehérre festett farostlemez közepére ragasztottunk. A fotók szélét így körben mindenütt arányosan 1,5 cm-es passepartout övezi. A képeket plexilappal védtük, négy sarkát tükörgombbal rögzítettük. A tükörgombok csavarjaira két anyacsavart helyeztünk, hogy közéjük nyugodtan behúzhassuk a felfüggesztésre szolgáló halász-zsinórt. Kísérő illusztrációként szolgáló képként nagyságuk miatt ezek a megszokott szemmagasságnál kissé magasabbra kerültek, viszont a többi tárggyal, például a tálalógással egy vonalban helyezkednek el. A kép aljától a padlózatig mért távolság 150 centiméter. Az enteriőr 320 cm magas, 158 cm széles, faburkolattal fedett ajtóbemélyedés, amelyen a dobogóra illesztett rakott-tűzhely-installáció kapott fő szerepet.

A szobabelső- és konyhabelső-enteriőr kialakítással interpretált kiállításrészletek után folytatólagosan következik külön dobogón egy, a készítés folyamatában bemutatott gazdasági kosár, egy vesszőből font tyúkültető és több, gyékényből és más vízparti növényből spirál technikával készült háziipari készítmény, *szakajtó*, illetve a lakásbelső tartozékai. A felettük elhelyezett fotóval együtt a tárgyak sejtetik, hogy a folyó-, illetve a vízközelben élő emberek életképei következnek. A kinagyított fénykép a 20. század elején, a Tisza áradásakor készülhetett. A házuk előtt ülő halászon kívül előtérben vízre helyezett „pallón” (deszkán) álló két polgári öltözetű leányt láthatunk.

Itt egy magas vitrinben két üvegpolcon helyezkednek el a tárgyak. Egy 28×20 cm-es régi fényképen piaci árusok láthatók, akik kosarakból kínálták portékájukat. A vízközelben élők ismerték a gémekek, a kócsagok, a récék, a sirályok és a szárnyasok több fajtát. A faltól falig beépített diorámában

¹³ Knézy Judit: Szegény parasztcsaládok életmódja Zentán és környékén fényképeken. *Létünk*, Újvidék, 1996. 3–4. szám. A fényképek a budapesti Magyar Mezőgazdasági Múzeum fotótárából valók: Szegényparaszti szobabelső. Zenta, 1910. Ltsz. VII. A. 205192 és Szegényparasztok konyhája. Zenta, 1910. Ltsz. VII. 204657.

Kurta és hosszú kece a háromszögű posztamensen

a múzeumunk természettudományi gyűjteményében 35 féle madarat látni. Boros István a tiszavirágról, a legnagyobb kérészünkről készített fotót, s ezt a köztes különálló keskeny falra helyeztük.

A további, a *Tiszai halászat, Hagyományos állattartás (Szilaj és kezesállattartás), Földművelés (Kapásnövények, Aratás, cséplés, gabonátárolás és -örlés), A kenderfeldolgozás útja, A vászontól a kész ruházatig (Szövés, szövőeszközök, Kétfestés, Mintakészítés, hímzés)* kiállítássegységeknél az előző kiállítás installációs megoldását alkalmaztuk. Az alaptermatika megőrzése mellett a kiegészítő képi és szöveges információkra nagy hangsúlyt fektettünk. Itt az archív fotográfiák, képek adják a tárlat vizuális keretét. Középpontban azonban a néprajzi tárgyak állnak. A szöveges információk kidolgozása közben világossá vált, hogy a hosszabb, szakkifejezésekkel megtűzdelt legendák lassítják a tárlatlátogatást, ezért a megfelelő helyekre kell rakni. Célszerű megoldásnak bizonyult a tablószövegeket következetesen mindig a tárgye gyűttesek közvetlen közelébe jobb oldalon a falra, illetve a földre helyezni. Egyetlen bővített mondatból álló informatív szakszerű tárgyleíró felirat csak hét kiemelt néprajzi tárgyhoz került.

A legmagasabb kiállítóteremben kaptak helyet a halászat eszközei. Látványában új minőséget mutatva, az idősebb és fiatalabb látogatók ismereteihez, a Tisza közelében átélt tapasztalatokhoz, élményekhez, a használati állapotukban bemutatott eredeti halászhalók és szerszámok érik el leginkább a minőségi hatást. Ezért a kurta és hosszú kecét háromszögű posztamensre felállítva helyeztük, a pendelyhálóba pedig keményebb dró-

tot fűztünk, hogy ezzel hangsúlyozzuk a háló alakját. A tárgyakat többnyire a 19. század végén és a 20. század elején készült fotográfiák kísérik.

A muzeológus számára kulcsfontosságú a világítás kiválasztása. A kiállítási helyeket az „észlelés eszközének” hívják. A kiállítási tér megvilágításának tervezésénél a természetes világítás alkalmazásán volt a fő hangsúly. Az előző kiállításon szereplő mind a négy oldalán üveges, körbejárható vitrinek esetében, meg itt is probléma volt a belső és külső tükröződés elkerülésének nehézsége. A tükröződés rontja a kiállítás élvezhetőségét, és zavarja a látogatót. A fényforrások a mennyezeten helyezkedtek el. Ezért igyekeztünk felülről jövő, nem pedig a vitrin elülső része felőli világítást alkalmazni. Szerencsére a folyosón kreatívan kihasználhattuk a felülről jövő enyhe természetes fényt a tetőablakoknak köszönhetően.

Az ultraibolya sugárzástól megszűrt 50 lux fényerejű napfény által okozott fakulás mértéke nem egyenlő az ugyancsak ekkora fényerejű neonfény által okozott kár nagyságával. Az ibolya és a kék fény mennyisége a neoncsövekben a fényforrás színhőmérsékletének megfelelően változik, de ez több mint az izzólámpák esetében. A legtöbb ibolya és kék fényt a napfény tartalmazza, minthogy a napfény színhőmérséklete igen magas. A természetes fénnel megvilágított tárgyakban több kár keletkezik, mintha azokat mesterségesen megvilágított termekben helyeznénk el, még akkor is, ha a fény ereje azonos. Ezért minden egyes kiállítóterem ablakára ultraibolya-szűrésre alkalmas AU75 UV SRHPR fóliát tetettünk. A nagy belmagasságú termeinkben a régi neoncsöves megvilágítás rendszere megmaradt. A világítótestek tartószerkezetével együtt az egészet lecseréltük hasonlóra, de korszerűbbre. Tehát közvetett, felső neonvilágítást hagytunk minden kiállítási teremben azért, hogy ne legyenek a kiállítótermek nyomasztóak és sötétek. A halványsárgára festett falak is ezt sugallják. Lehetőségekhez mérten megfelelő világítóreflektorokat választottunk az újonnan kialakított enteriőrökbe, amelyek a szoba- és konyhaenteriőröket világítják meg. A mennyezet mindenütt fehér. A kiállítótermek mindenütt elegendő megvilágításban részesültek. A kiállított tárgyak a folyosón nappali természetes mennyezeti ablakfényt, a többi teremben pedig természetes oldalfényt az UV szűrővel ellátott ablaküvegen keresztül kapnak. Ennek hiányában mennyezeti mesterséges neonfény-megvilágításhoz folyamodtunk, a diorámvitrinben pedig külön kapcsolható kis neoncsövek használatával lehetőség van a világítás jó elosztására, az ajtóbeugrókban pedig ezenfelül még kisebb reflektorok megvilágításával pótoltuk a fényhiányt. A látogató így pozitív benyomással távozik, és szívesen tér vissza az elegendő fényforrással megvilágított terembe.

Természetes és neonfény a nagy belmagasságú termekben

A mai néprajzi kiállításoknak nincs eszményi és ezáltal „korszerű” általános mintája. Korábban ez nem így volt. Bár a néprajzi kiállítás kánonja többször változott, de elég tartósan rögzültek a „babák” és az „enteriórok” vagy a tárgysorozatok módszerei, amelyek a szakág kialakulásának hőskorából maradtak ránk. A laikusok népművészet iránti lelkesültségének ellensúlyozásaként például a „szép” tárgy néprajzi kiállításakor szinte kötelezően jelezni kellett a társadalmi kontextust, ami például szaporította a tárgyak, jelenetek mögé helyezett fényképnagyításokat (FEJŐS 2013).

Itt nincs vége az állandó kiállítás muzeológiai jegyzeteinek. A korszerűsítésekkel új muzeológiai követelményeknek kell eleget tenni. Azt mondják közhelyesen, hogy a kiállítás olyan, mint a rendezője. A vizuális

látványának arculatát, akár klasszikus, akár interaktív módon, mindenképpen elsősorban az attraktív néprajzi tárgyak és a jó kísérőképek határozzák meg. A tárgyak és a fotók megfelelő módon történő elhelyezése adja meg a teljes összképet. A kiállítás esztétikáját véleményem szerint minde nélkülött magas szinten kell tartani, így prezentálhatja még újabb harminc évig is talán a zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása a bácskai magyarság néprajzát, a Tisza mente népeletét.

Irodalom

- FEJŐS Zoltán (2013): Milyen feladatai vannak napjainkban a néprajzi gyűjteményeknek, és hogyan jelenhet meg korszerűen ezek eredménye a tárlatokban? *MúzeumCafé 31*. www.szepmuveszeti.hu
- GRÁFIK Imre (2004): Új lehetőségek a néprajzkutatásban és a néprajzi muzeológiában. *Létünk 1*. 81–99.
- NAGY ABONYI Ágnes (2004): A Tisza és a Tisza vize a népszokásokban és a folklórban. *Bácsország*, 9–10.
- NAGY ABONYI Ágnes (2004): *A zentai Városi Múzeum állandó néprajzi kiállítása*. Múzeumi kalauz. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta
- NAGY ABONYI Ágnes (2004): Az Állandó néprajzi kiállítás felújításának munkálatai a zentai Városi Múzeumban. *Létünk 1*. 100–106.
- NAGY ABONYI Ágnes (2004): Új lehetőségek a néprajzkutatásban. Bevezető gondolatok. *Létünk 1*. 78–80.
- NAGY ABONYI Ágnes (2006): *Zenta parasztsága és polgársága a családi fotók tükrében*. A zentai Városi Múzeum 16. hagyományos néprajzi kiállítása. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta
- NAGY ABONYI Ágnes (2013): *Elődeink hagyatéka*. Állandó néprajzi kiállítás (lepirellő). Városi Múzeum, Zenta 1. 100–106.
- PEJIN Attila (2003): *Múzeumi Műhely*, 1. évfolyam, 4. Thurzó Lajos Közművelődési Központ, Zenta
- SZŰCS Judit (2004): Állandó kiállítások az utóbbi húsz–harminc évben az Alföldön. *Létünk 1*. 107–121.
- TRIPOLSKY Géza (1999): Fejezetek a zentai múzeum történetéből. *Néprajzi Látóbatár*. VIII. évfolyam, 1–4. 263–270.